

*Tres poetes del Maestrat a l'edat moderna:
Jaume Prades, Melcior Febrer i Pere-Vicent Sabata*

Enric Querol

Resum: Aquest estudi repassa la trajectòria de Jaume Prades, Melcior Febrer i Pere-Vicent Sabata, literats que demostren el nivell de cultura assolit al Maestrat, gràcies, en part, a la formació rebuda als estudis de gramàtica locals. Jaume Prades inclogué una sèrie de traduccions de clàssics en la història del santuari de la Font de la Salut (1597). De Febrer, que publicà una obra dramàtica breu (1636), es conserva un interessant corpus poètic al Ms. 3895 de la Biblioteca Nacional. Pere-Vicent Sabata fou un literat de cert prestigi del qual ens ha arribat obra publicada i també manuscrita.

Paraules clau: Jaume Prades, Melcior Febrer, Pere-Vicent Sabata, literatura de la edat moderna, Maestrat de Montesa

Abstract: This paper reviews the poetical works of Jaume Prades, Melcior Febrer and Pere-Vicent Sabata, authors that illustrate the high cultural level of the Maestrat, in which the network of grammar schools played a key role. Jaume Prades included translations of Latin classics in the history of the Font de la Salut sanctuary. From Febrer, who published a short drama (1636), many poetical compositions survive in Ms. 3895 of the Spanish Biblioteca Nacional. Pere-Vicent Sabata was a prestigious author with published and manuscript works preserved.

Keywords: Jaume Prades, Melcior Febrer, Pere-Vicent Sabata, Modern Age Literature, Mastership of Montesa

El Maestrat a l'edat moderna és un espai d'intercanvi comercial, cultural i intel·lectual. El territori està obert a Catalunya, mitjançant la vinculació amb Tortosa, capital de la diòcesi, i també pel continuïum humà a banda i banda del Sénia; a València, tant per l'atracció professional que ofereix aquesta gran urbs, com per la seva possibilitat formativa amb una de les universitats més prestigioses d'Espanya; també cap a Aragó, per la ruta comercial que passa per Morella i Alcanyís fins a Saragossa, i, finalment, a la Mediterrània, a través dels ports de Vinaròs i Benicarló. Així, lluny de ser una àrea aïllada, està plenament integrada i sincronitzada amb els corrents literaris i la modernitat que irradia dels epicentres culturals del moment, gràcies als vincles ja expressats i també per la presència d'una xarxa d'estudis de gramàtica —Vinaròs, Traiguera, Sant Mateu— que permetran la formació del jovent local en el bon llatí. Alguns cursaran estudis universitaris a València, Tortosa, Osca, etc. Aquesta inversió en l'educació revertirà en la prosperitat de les viles quan els graduats —metges, juristes, teòlegs— tornin per exercir a la seva vila o esdevinguin personatges influents en els llocs clau de poder.

Aquesta pruija cultural també es traduí en la presència de literats força interessants. En aquest paper donarem compte d'alguns poetes, no sempre ben coneguts, que han deixat una interessant obra, impresa i manuscrita, que cal contextualitzar i situar en les cartografies literàries del barroc. Es fa èmfasi en la seva relació amb altres escriptors del moment i en la vinculació als corrents i paradigmes literaris en voga, per tal poder valorar-los adequadament. També farem especial atenció a les pro-

Enric Querol (Fotografia de Josep Meseguer-Carbó)

duccions en català, expressió d'una llengua literària que, en aquell període, sol córrer per via manuscrita, amb tota la problemàtica que això comporta: una transmissió més migrada i una conservació precària. Parlarem, principalment, de Jaume Prades, rector d'Ares; Melcior Febre, teòleg resident a Traiguera, i Pere-Vicent Sabata, jurista i mestre de gramàtica de Sant Mateu, segons l'ordre cronològic.

JAUME PRADES I VALLÈS

Prades és un personatge sobre el qual els repertoris bibliogràfics aporten poques dades. Nascut a la Jana, cap a mitjan segle XVI, fou fill de Joan i Elisabet; J. Ferreres i D. Llatje reporten que morí a la Jana, el 1601, i que fou soterrat al santuari de la Font de la Salut el 5 de febrer d'aquell any.²¹ La nostra recerca

21 LLATJE, Daniel; FERRERES, Joan (1992). *La font de la Salut*. Traiguera – Benicarló: Parròquia de l'Assumpció de Traiguera – Centre d'Estudis del Maestrat, p. 48.

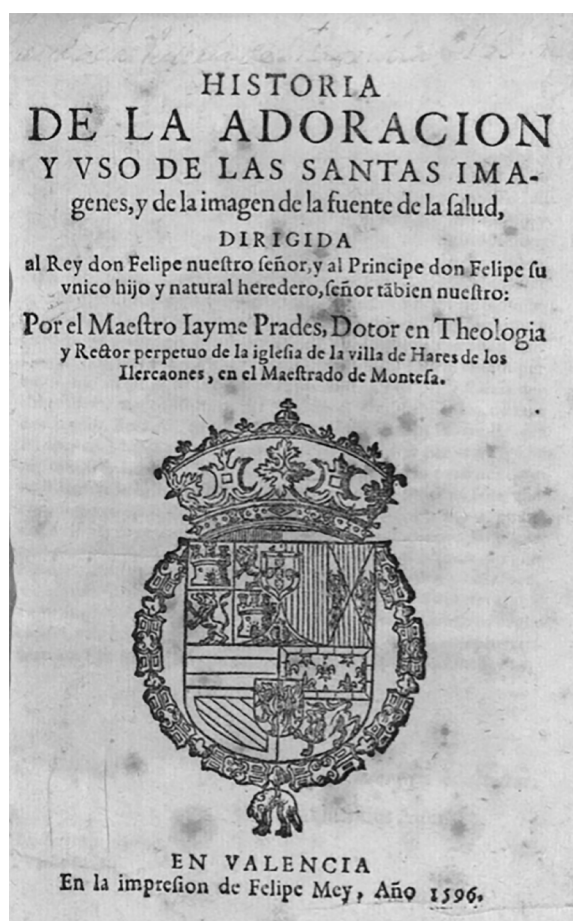
arxivística ens permet afegir que l'abril del 1573 s'ordenà de prevere, mentre que el juny d'aquell any degué fer-se càrrec del curat d'Ares, atès que rebé llicència episcopal per predicar, confessar i cantar missa.²² El 9 de desembre del 1574 obtingué el grau de batxiller en arts i en teologia a la Universitat de València.²³ El juliol d'aquell any ja exercia de rector, amb tota seguretat, i exercí el càrrec fins al gener del 1601, any en què traspassà. Un dels fills il·lustres de la Jana, el beat dominic Jacint Orfanell i Prades, era fill de la seva germana Salomé, i fou martiritzat al Japó. Pel que fa a la seva producció, Ximeno enregistra la *Historia de la adoración y uso de las santas imágenes y de la imagen de Nuestra Señora de la Salud de la villa de Traiguera* (València, 1596) i li atribueix també un *Tratado de la sagrada fuente del bautismo*, prenent Morlà com a font de la notícia.²⁴ En realitat, es tracta d'una mala interpretació de l'epístola preliminar de *l'Emporium utriusque juris quaestionum*, del jurista Pere Agustí Morlà, en què aquest, enregistrant la producció literària de Prades, fa esment a «fonte Salutis», el conegut santuari, entès erròniament per Ximeno com la font baptismal, que segons la doctrina catòlica és 'aigua de salut, o de salvació'.²⁵ L'única obra

22 Arxiu Capitular de Tortosa. Vicariatus 157, s/f. El 14 de juliol del 1574 se li atorga permís per absentar-se de la rectoria.

23 GALLEGO SALVADORES, Jordán; FELIPO, Amparo (1987). «Grados concedidos por la Universidad de Valencia entre 1562 y 1580». *Analecta Sacra Tarraconensia*, núm. 60, p. 61.

24 XIMENO, Vicente (1747-1749). *Escritores del Reyno de Valencia*, vol. II. València: Joseph Estevan Dolz, p. 198.

25 MORLÀ, Pere Agustí (1599). *Emporium utriusque juris quaestionum*. València: Alvaro Franco i Diego de la Torre, s/f.

Historia de la adoracion y uso de las santas imágenes, y de la imagen de la fuente de la salud, de Jaume Prades, 1596 (Biblioteca Valenciana Digital)

coneguda de Prades és, per tant, la *Historia de la adoración*.

En els darrers anys el text ha rebut l'atenció de la crítica: ha estat publicat en facsímil i amb un estudi introductori per Yolanda Gil,²⁶

26 GIL, Yolanda (2005). «La historia de la adoración de las imágenes», a Jaume PRADES. *Historia de la adora-*

i ha merescut els estudis de B. Franco²⁷ i D. Velandia.²⁸ Aquests historiadors estan interessats, des del punt de vista de la història de l'art, en els arguments teològics de l'Església que justifiquen les representacions iconogràfiques. És pertinent recordar que l'adoració d'imatges per part dels catòlics era considerada idolàtrica des de l'òptica protestant. A la dedicatòria al lector, com apunta Franco, Prades es presenta com un campió catòlic davant «el desprecio y abrogación de las santas imágenes seguido y mantenido por los hereges de Alemania, Inglaterra, Francia y Bearn» (p. 4). L'obra està estructurada en quatre llibres: en el primer es defineix el concepte d'imatge i la seva utilitat pedagògica, alhora que repassa la història veterotestamentària amb l'objectiu de justificar la doctrina catòlica trentina sobre les representacions; en el segon, continua la mateixa línia argumental a partir de l'autoritat del Nou Testament i dels concilis catòlics, a més de presentar un tractat sobre la Creu; en el tercer, ataca directament la iconoclàstia luterana; el quart, des d'una òptica local, narra la història de la imatge i del santuari de la Font de la Salut, alhora que fa una incursió historiogràfica sobre l'antiguitat del poble de la Jana i del territori que ell anomena dels ilercavons, antiga tribu ibera. Prades dirigeix el llibre a Felip II, patró del santuari en tant

ción y uso de las santas imágenes y de la imagen de la fuente de la Salud. València: Generalitat Valenciana, p. 9-16.

27 FRANCO LLOPIS, Borja (2010). «Redescubriendo a Jaime Prades, el gran tratadista olvidado de la Reforma catòlica». *Ars longa*, núm. 19, p. 83-93.

28 VELANDIA, Darío. «Jaime Prades y las imágenes sagradas. La defensa de su adoración y uso». *Hispania Sacra*, núm. 69, p. 185-194.

que mestre de l'orde de Montesa —absorbit per la Corona el 1587.

Pel que fa a la inclusió de la poesia en el discurs, objecte del nostre interès, es tracta d'un recurs habitual entre els teòlegs del darrer terç del segle XVI amb el qual es buscava alleugerir la feixuguesa de la doctrina, reforçar els arguments amb fonts i autoritats variades i il·lustrar algun punt en particular. Aquesta mixtura d'autoritats cristianes i clàssiques revestia l'obra d'una aura d'erudició, i es va anar imposant entre els humanistes cristians que, progressivament, es preocupen per combinar estil i doctrina, com és ben notori a partir de fra Luis de León, per exemple. A l'obra de Prades trobem traduccions en vers castellà, més o menys extenses, de clàssics pagans com Virgili (p. 39, 355-356, 365, 375-376), Ovidi (p. 337-338) i Lucà (p. 363), i també d'apòlogues cristians, com sant Paulí, (p. 117-120), Prudenci (p. 120-121) i Lactanci (p. 148).

Al llibre quart, en què es relata l'aparició de la imatge, Prades transcriu, a mode de cloenda, algunes composicions en lloança de l'advocació (p. 497-500). El petit corpus aplegat ve introduït pel següent epígraf: «Los versos y coplas con que han alabado en diferentes tiempos a nuestra señora de la Salud sus devotos [...] son en mayor número de los que se podrían aquí escribir, por los quales también se prueba como en todos los tiempos y por todo género de personas se ha tenido por cierta la dicha historia, pero son estos los de más autoridad y como testigos del todo calificados». Com es pot apreciar, l'autor recull els poemes amb la intenció de donar autoritat —«testigos [...] calificados»— al relat de l'aparició i les curacions. Prades fa referència a diverses fonts documentals, com ara els privilegis concedits al santuari, que

es conservaven a l'arxiu de la vila de Traiguera (p. 421-422), o també a cert miracle que fou «puesto por escrito entre las memorias de las cosas más notables de la casa» (p. 436). És molt probable que entre aquests escrits memorialístics es conservessin els versos compostos pels visitants, il·lustres o no, o tal vegada hi havia un *llibre de visites* on es podien anotar aquestes expressions poètiques. En tot cas, sembla que la font de la Salut havia esdevingut un *locus poeticus*, és a dir, un d'aquells llocs que suscitaven la creació. Curiosament, el bisbe de Tortosa d'aleshores, Gaspar Punter, s'havia fet bastir una casa d'esbarjo al Toscar, una vall del Port amb una copiosa font i, segons el testimoni del coetani Blai Verdú, «hazía celebrar con versos sus calidades y bondad».²⁹ En aquest cas, però, la font no està vinculada a cap aparició mariana. Es recullen versos dels mestres de Montesa Bernat Despuig i Pere Lluís Galceran de Borja, així com d'altres personatges com ara el bisbe de Mallorca Joan Vic i Manrique; Tomàs Dasió, arquebisbe d'Oristany; el notari catinenc Joan de Santjoan, i un teòleg anònim. També es transcriuen uns epigrames llatins d'un tal Dauder —cognom comú al Maestrat—, catedràtic de Lleida. Es tracta de composicions curtes, anomenades per l'autor «loa», que recorden els goigs.

MELCIOR FEBRER

Aquest interessant poeta i dramaturg ha estat pràcticament negligit per la crítica fins que re-

29 VERDÚ, Blai (1607). *Libro de las aguas potables y milagros de la fuente de nuestra señora del Avellà*. Barcelona: Sebastián Cormellas, f. 28v.

centment en publicarem un estudi, del qual n'extraïem les dades bàsiques.³⁰ Nascut a Vinaròs el 1578, es traslladà amb la seva família a Traiguera, tot seguint el periple professional del pare, Rafael, que era metge. Aquest progenitor exercí de batlle de la vila, del 1592 al 1595, si més no, i diversos membres de la xarxa familiar es formaren a la Universitat de València com a teòlegs i metges. Melcior es doctorà en teologia als Reials Col·legis, la universitat dominica de Tortosa, el 1606. La documentació arxivística posterior el continua localitzant a Traiguera, on pel seu grau de doctor gaudia de preeminència sobre el clergat local. Gaudí de benifets eclesiàstics a la vila i també a Vinaròs i Ulldecona, i era considerat un home de bones lletres, com ho demostra el fet que fos nomenat examinador sinodal pel bisbe de Tortosa, el 1637.³¹ El 1644 li fou concedida la jubilació i, finalment, el 2 d'octubre del 1648 trobem que Joan Baptista Oller fou col·lat al benifet de l'altar major de la parroquial de Traiguera, vacant pel traspàs de Melcior Febrer.

La primera notícia sobre els afers literaris de Febrer ens arriba en una anotació del vademècum manuscrit del mestre de gramàtica Esteve Manyà, actiu a la Universitat de Saragossa i als estudis de gramàtica d'Ulldecona, Traiguera i Castelló de la Plana. Allí, en una anotació marginal signada a Traiguera el 25 d'agost del 1610, el mestre Manyà informa Febrer de l'expulsió dels moriscos i li demana que li com-

30 QUEROL COLL, Enric (2018). «Melcior Febrer, poeta i dramaturg del Baix Maestrat de la primera meitat del segle XVII». *Scripta*, núm. 11, p. 52-73.

31 GARCÍA MONFORTE, FRANCISCO RAMÓN (2000). *El sínodo de Antolínez de Burgos en el contexto de los sínodos diocesanos tortosinos*. Universidad Pontificia de Comillas (tesi de llicenciatura inèdita), p. 191.

Auto doloroso del descendimiento de la cruz, peça teatral de Melchior Febrer, 1633 (Arxiu Hispanic Society of America)

pongui «un soneto en que se compahería [sic] la entrada de los moros y la salida».

La següent referència és la publicació de l'*Auto doloroso del descendimiento de la cruz de Cristo nuestro señor* (Tortosa, 1633). L'obra fou redactada amb anterioritat, atès que la llicència d'impressió de la Cúria està datada el 4 de novembre del 1628. El text va precedit de dos sonets encomiàstics, un a càrrec de l'impressor Francesc Martorell, autor de la *Historia de la antigua Hibera*, primer text historiogràfic imprès sobre Tortosa, i un altre

d'un anònim religiós. És una obra d'envergadura modesta, 26 pàgines, publicada com a plec solt dramàtic, en la línia dels tradicionals davallaments representats a Setmana Santa i ben vius a la diòcesi fins entrat el segle XIX, tot i els intents dels bisbes per erradicar aquestes manifestacions dramàtiques de gust popular. Els protagonistes principals són, com marca la tradició, Nicodem i Josep d'Arimatea, encarregats de desclavar Jesús. És possible que l'obra fos promocionada com a text oficiós arreu de la diòcesi. Així, la llicència d'impressió explicita que «es muy digno que se imprima y que se recite en todas las iglesias del obispado por obra devota». De l'acotació final del text es desprèn que s'havia de representar, és obvi, durant la litúrgia de Setmana Santa, just abans de la processó del Divendres Sant: «tomarán el santo Christo y pónganle en las andas baxo el tálamo y hagan su processión». Un aspecte que també cal destacar és el canvi de llengua en una representació que tradicionalment s'expressava en català, tal com es feia, per exemple, a la veïna Ulldecona.³² Cal notar que a Castelló de la Plana s'havia adoptat un text en castellà per al drama assumptcionista, el 1588.³³

La resta de l'obra conservada de Febrer es troba al manuscrit 3895 de la Biblioteca Nacional, atribuït als catàlegs de la institució a Cosme Gómez Tejada de los Reyes, autor natural de Talavera de la Reina i coetani de Febrer. Per bé que el nom d'aquest apareix,

32 ROMEU FIGUERAS, Josep (1994-1995). «Els textos dramàtics sobre el Davallament de la Creu». *Teatre català antic*, vol. I. Barcelona: Curial, p. 176-196.

33 JULIÀ, Eduardo (1961). «La Asunción de la Virgen y el teatro primitivo espanyol». *Boletín de la Real Academia Española*, núm. 41, p. 212-213.

efectivament, al lloc del volum, A. Madroñal ja va notar que «es difícil que Cosme sea el autor de estas deformaciones de su obra, [...] Melchor Febrer, presbítero de la villa de Traiguera [...] parece el autor, en unas ocasiones, y el destinatario, en otras, de todos los poemas que figuran en el códice».³⁴ Per a complicar-ho més, al foli 1 trobem un altre títol: «Lucidos intervalos de poética vanidad, con desengaños de un viejo regonocido», junt amb la menció de propietat: «es de don Antonio de Calatayud i Toledo». Aquest fou un cavaller valencià de l'orde de Montesa que arribà a ser regent del Consell d'Aragó. D'acord amb les genealogies montesianes de Cerdà, visqué entre el 1634 i el 1692.³⁵ De la lectura del manuscrit, però, s'infereix que Calatayud en fou només el posseïdor en cert moment, i no el responsable de la redacció o confecció del text. El volum, en realitat, funciona com a cartipàs poètic i fou compilat, versemblantment, per Melchor Febrer. Conté composicions atribuïdes explícitament al mateix Febrer i al poeta morellà Francesc Cros, amic amb qui intercanviava versos i notícies, i a altres literats valencians com ara Marc Antoni Ortí i Vicent Esquerdo; un gruix important corresponen al *ingenis* espanyols més celebrats: Lope de Vega, Góngora, Quevedo, el comte de Villamediana, Bartolomé Leonardo de Argensola, Antonio Zorita, Antonio Mira de Amescua o el ja conegut Gómez de Tejada,

34 MADROÑAL, Abraham (1991). «Vida y obra del licenciado Cosme Gómez de Tejada y de los Reyes». *Revista de Filología Española*, LXXI, p. 308.

35 CERDÀ, Josep (2012). *Els cavallers i religiosos de l'orde de Montesa en temps dels Àustria (1592-1700)* (tesi doctoral presentada a la Universitat de València), p. 112-113.

entre altres. En algunes ocasions apareixen els noms dels corresponsals que envien a Febrer les novetats literàries del moment. És el cas d'Andrés Mondina,³⁶ rector de Quinto de Ebro —i amic de Bartolomé Leonardo de Argensola—, que li envia còpia de *La cueva de Meliso*, diàleg en vers crític amb el comte duc d'Olivares, que gaudí de gran difusió manuscrita, o de Josep Vicent del Olmo, de València, que li facilita una sèrie de composicions del mateix Argensola introduïdes per la següent nota: “De la mano de mi querido amigo Joseph Vicente del Olmo quando vino con mossén Cros” (f. 96). Aquests exemples adduïts són prou clarificadors sobre el procés de confecció del còdex i expliquen també els canvis de lletra: Febrer recull versos propis i també composicions alienes que li faciliten els amics. En dificulta, però, la identificació d'autoria el fet que moltes siguin anònimes o estiguin rubricades amb anotacions que no permeten una atribució unívoca, com ara la vaga referència «propio».

Destaca, tant pel seu interès intrínsec, com per les notícies i reflexions metaliteràries, la *Resposta mia a una carta en valencià escrita per el Sr. i amic meu Marc Antoni Ortí, notari y secretario de la Diputació de València, avisant-me d'un disgust que tingué amb lo virrei de los Vélez [...] per la que li volgué prohibir de ma senyora dama Fenollet, monja en madalenes, conforme ho escrigué al capità Miranda, quan estaven en Madrid, en lo quadern que [és] de obres sues, i jo li responguí lo següent* (f. 45v-48).

Es tracta d'una epístola en forma de romanç, de 300 versos, datada a Traiguera el 3 de fe-

36 En principi no sembla emparentat amb els Mundina de Vila-real, físicament més propers a Febrer.

brer del 1636. En una primera part, Febrer s'adreça a Marc Antoni Ortí, tot expressant l'alegria de tenir noves seves per part del seu cosí Francesc Febrer, doctor en medicina. La narració explica el procés de lectura i expressa l'admiració de Febrer per Ortí:

Vos sou lo restaurador
y un esmalt sobre el or fi
de la lengua valenciana
y dels poetes antichs.
De Auziàs March, de Jaume Roig,
Moreno, Portell, Narcís
Vinyes i de Andreu Pineda,
Jaume Gazull y altres mils.
Com del reverent prevere
mossèn Fenollar, tan ric
de ingeni que en vers y en prosa
la trona y theatro omplí.

En efecte, Marc Antoni Ortí (1593-1661), fill de Nules,³⁷ havia assumit el paper de campió de l'ús literari del valencià, i era percebut com un dels líders d'aquesta generació —és significatiu que l'antecedent més proper al qual al·ludeix sigui Andreu Martí Pineda, traspassat el 1566. Ortí exposa el seu programa a la dedicatòria als jurats de València inclosa al *Siglo quarto de la conquista de Valencia* (1640). Allí desenvolupa una apologia decidida de la llengua juntament amb una proposta de modernització.

En un altre bloc temàtic, Febrer recrimina Ortí pels seus amors amb una monja:

37 Baltasar Febrer, germà de l'autor, havia estat rector de Nules del 1609 al 1621, si més no, i podria haver afavorit la coneixença entre Marc Antoni i Melcior.

puix may vos imaginí
amich de carn en graelles
havent provat lo rostit.
Perdonau-me aquesta eixida,
que mai he pogut sofrir
que-s perda un home prudent
per tan tenebrós camí.

La sàtira, i també la descripció ludicoeròtica, dels amors mongívols té un llarg recorregut en la literatura barroca i era un motiu literari ben viu a València, com es pot apreciar en les composicions conservades de Pere Jacint Morlà, coetani de Febrer,³⁸ i també al Principat, en poetes com Francesc Fontanella.³⁹ Al convent de Santa Maria Magdalena de València, de l'orde dominic, la situació era tan escandalosa que la mestra de novícies va escriure al Consell d'Aragó per denunciar l'abús. El nou virrei, el marquès de Los Vélez, va posar mà en l'afer i, com a conseqüència, alguns seglars van ser empresonats per incomplir la prohibició de tenir tracte amb les religioses.⁴⁰ Amb l'expressió «carn en graelles» Febrer fa referència a la manera de trobar-se els festejadors, que es comunicaven a través de les reixes de les finestres del convent. Entre burles i veres, com correspon al tracte entre amics, i disculpant-se per moralitzar més del compte —«si us predique»—, li retreu aquest comportament, indigne d'un bon cristià. Final-

38 FERRANDO, Antoni (ed.) (1995). *Pere Jacint Morlà. Poesies i col·loquis*. València: Edicions Alfons el Magnànim.

39 SOGUES, Marc (2014). «L'erotisme a les cartes a les senyores dels Àngels i de Jerusalem, de Francesc Fontanella». *Scripta*, núm. 3, p. 209-238.

40 CALLADO, Emilio (2014). *Mujeres en clausura. El convento de Santa María Magdalena de Valencia*. València: Publicacions de la Universitat de València, p. 82-83, 176.

ment, Febrer reconeix el mestratge d'Ortí i li demana resposta epistolar, tot fent esment de cert sonet que havia enviat al de Nules.

En resum, cal valorar el manuscrit com una mostra extraordinària de l'activitat literària produïda lluny dels grans centres culturals i que, sovint, en no haver passat per la impremta, s'ha perdut completament. Aquesta pèrdua fa impressió de desert cultural que no s'avé amb la realitat. Sabem, per aquest i per altres mostres que s'han conservat,⁴¹ que les petites ciutats i viles tenien una vida literària molt activa, on poetes i dramaturgs desenvoluparen una interessant producció al voltant de diferents dinàmiques, com poden ser les celebracions religioses, les solemnitats de la Corona, els saraus civils i la xarxa de contactes epistolars i ocasionalment físics entre els homes de bones lletres. Aquests intercanvis permetien compartir notícies, lectures obligades, autoritats que s'havien de consultar i produccions que suscitaven l'emulació i la transmissió dels paradigmes literaris de l'època.

PERE-VICENT SABATA I GRIFOLLA

Sabata (Sant Mateu, 1662 – 1733) és un autor prolífic, que conreà diversos gèneres, del qual ens hem ocupat en diverses ocasions.⁴²

41 Vegeu el cas de Pere-Vicent Sabata, en aquestes mateixes pàgines, o també el pràcticament coetani Carles Gassulla d'Ursino, a Morella, de qui recentment s'ha editat la part catalana del seu corpus dramàtic: ESCARTÍ, Vicent (ed.) (2015). *Poesia festiva*. València: Institució Alfons el Magnànim.

42 QUEROL COLL, Enric (2006). «Una «obra recuperada» i altres notícies sobre Pere-Vicent Sabata, poeta santmatevà». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, núm. 82, p. 11-21. QUEROL COLL, Enric (2011).

Format a la Universitat de València com a jurista, el 1695 rebé el grau de batxiller dret i posteriorment el de doctor en dret.⁴³ Tant per línia paterna com materna, ambdues foren famílies dedicades a les lletres que van donar diversos teòlegs, juristes, notaris i mestres de gramàtica. De fet, Pere-Vicent exercia d'ajudant del seu oncle, Miquel Grifolla, a l'Estudi de Sant Mateu cap al 1687. Aquell any mateix enviudà i, en una peripècia que no podem circumstanciar, va passar a Roma amb el càrrec de tresorer de l'Hospital de Nostra Senyora de Montserrat, entitat assistencial per als naturals de la Corona d'Aragó. A Roma fou protegit, segons Ximeno, pel cardenal Antonio Pignatelli, a instàncies del qual hauria publicat una *Rhetorica brevis*, avui perduda. L'any 1692 tornà a Sant Mateu, tot i l'oferta d'una bona prebenda romana per part de Pignatelli, esdevingut papa amb el nom d'Innocenci XII. De retorn a la vila, probablement tornà a exercir amb l'oncle a l'Estudi de Gramàtica, que passà a regir, a la seva mort, el 1698, amb gran èxit. En aquesta segona etapa a la vila, es mullerà amb Paula Molina, filla d'un notari local, i el 1697 publicà a Barcelona un cançoner intítulat *Poesías varias*, patrocinat pel morellà Vicent de Bas, canonge tresorer de l'Església de Tortosa, amb qui hauria pogut coincidir a Roma mentre aquest darrer exercia de síndic del Capítol tortosí. Malaura-

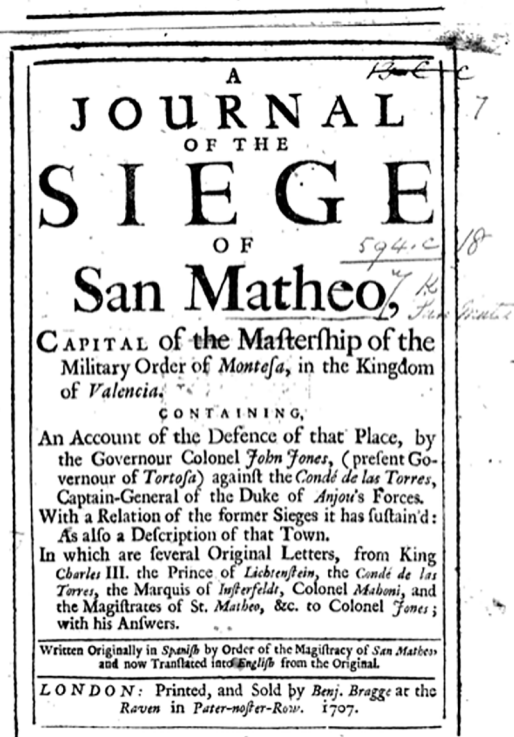
«Poetes i militars al Maestrat i als Ports a la Guerra de Successió». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, núm. 87, p. 489-504. QUEROL COLL, Enric (2015). *La presa de Sant Mateu del Maestrat pels anglesos a la Guerra de Successió*. Benicarló: Onada Edicions.

43 FELIPO, Amparo; MIRALLES, Francisca; PERIS, Javier (2013). *Estudiantes y grados de cursos en la Universidad de Valencia (1650-1707)*. València: Publicacions de la Universitat de València, p. 264.

dament, no s'ha conservat tampoc cap exemplar d'aquesta obra.

La rutinària vida local es veié trasbalsada amb l'aixecament austriacista a Catalunya i a València, la tardor del 1705. De fet, independentment del focus maulet de Dénia, la part nord del Regne vivia en un estat de sedició latent, accentuat arran que Tortosa es passés a les files de Carles III, el 27 de setembre del 1705. Després de la caiguda de Barcelona, el 9 d'octubre, els esforços austriacistes se centren a promoure un aixecament al Maestrat per poder efectuar una operació de pinça sobre València capital. Sant Mateu va caure en mans austriacistes després de resistir uns dies, sense gaire fermesa, el setge del coronel anglès John Jones, governador de Tortosa. De fet, segons el testimoni del mateix Sabata, els anglesos foren rebuts a la vila «con universal aclamación i continua gritería».

És en aquest moment d'exaltació austriacista que Sabata redactà, a instàncies dels jurats, la *Diaria y verídica relación de lo sucedido en el asedio de la villa y plaza de San Mateo* (València, 1706). Es tracta d'una obra redactada —tal com correspon a un autor culte— amb més cura i pretensions que les habituals relacions de successos, concebudes per donar compte del fet bèl·lic en qüestió i com a eina de propaganda. Aprofitant que la conquesta de Sant Mateu fou una de les primeres victòries de les tropes angleses del comte de Peterborough, es va veure adient, atès l'intens debat que es vivia en l'opinió pública anglesa entre els partidaris de participar en la guerra espanyola i els contraris, de publicar una traducció de l'opuscle a l'anglès, amb el títol de *A journal of the siege of San Matheo* (Londres, 1707). La publicació esbombaria l'èxit de les tropes angle-

Portada d'*A Journal of the Siege of San Matheo*, traducció de *Diaria y verídica relación de lo sucedido en el asedio de la villa y plaza de San Mateo* (1706), de Pere Vicent Sabata (*British Library*)

ses i seria un argument, per tant, a favor de la política exterior de la reina Anna. La derrota austriacista d'Almansa i la subsegüent caiguda de la capital del Regne i de Sant Mateu, el maig del 1707, van donar un gir absolut a la situació. Els elements austriacistes més significats foren engarjolats, multats i purgats dels càrrecs públics. Altres es van exiliar a Catalunya. No sabem el grau d'implicació de Sabata en la causa de l'arxiduc, però, òbviament,

quedà molt assenyalat com a autor d'un text clarament proaustriacista com és la *Diaria y verídica relación*. El resultat és que el 1711 encara estava engarjolat al castell de Peníscola per ordre de Sancho de Echevarría, governador de la plaça, personatge que assolí un gran pes polític al Maestrat, en un moment en què fins i tot es plantejà l'abolició de l'orde.⁴⁴

Posteriorment, i durant la dècada de 1710, tornà a exercir la docència, aquesta vegada a Morella, fins que l'any 1721 fou cridat per regir l'Estudi de Vinaròs, al capdavant del qual estigué fins al 1723. És probable que aleshores tornés a residir a Sant Mateu, on traspassà la seva muller, l'any 1731, i ell mateix el 1733.

Pel que fa a la seva obra literària, és, certament, de plànyer que s'hagi perdut tant el seu tractat de retòrica com el volum de poesies. Ximeno reporta també que havia redactat, l'any 1702, uns *Diálogos latinos*, amb regles d'urbanitat, que també s'han perdut. És molt probable que fossin compostos a l'estil dels *Linguae latine exercitatio* de Joan Lluís Vives, amb la finalitat de formar els alumnes en el llatí i en un bon model de comportament. L'obra impresa conservada es redueix, per tant, a la *Diaria y verídica relación*. Ara bé, el manuscrit 3619 de la Biblioteca de Catalunya recull una sèrie de textos —les composicions (3-156), gruix del volum—⁴⁵ que fan referència al Maestrat i als Ports i que poden

ser atribuïts gairebé amb tota seguretat a Pere-Vicent Sabata.⁴⁶ Es recullen composicions poètiques en castellà i català, de caràcter majorment festivoreligiós: cantates, lloes per a *dances* —balls parlats—, lloes per a comèdies, els *dances*, pròpiament, xàqueres, *dichos*, oracions en vers, i una profusió de poemes de gran diversitat estròfica, la majoria de tema devot, però també n'hi ha de tema profà. Les dates extremes d'aquests textos serien el 1687, data poc després de la qual es va haver de compondre una «Décima a la conquista de la ciudad de Buda» (23), i el 1723, data explícita d'un «Dance en fiesta de San Nicolás» (92). Algunes composicions fan referència explícita o intratextual al seu lloc de representació o declamació: Peníscola, Cervera del Maestrat, la Salzedella, el monestir de Benifassà, l'ermitori de Vallivana, el Forcall, Morella, Xert i fins i tot Cantavella, a Aragó, però, sobretot, n'hi ha moltes de vinculades a Sant Mateu. D'acord amb l'espai d'aquest estudi, ens centrarem en algunes de les composicions catalanes, inferiors en quantitat en aquest volum i, en general, a la producció literària del país, amb la intenció d'exposar els contextos que afavoriren la pervivència del català com a llengua literària.

Un grup de composicions clarament generades en un mateix context (104-112, 115-117), fan referència a la Guerra de Successió i, en especial, a la repressió postbèlica. Foren escrites, d'acord amb l'encapçalament, «in castello Peninsulae, iniustissime carceratu hoc, quae sequuntur composui et carboni scripsi,

44 ANDRÉS ROBRES, Fernando (1995). «Los decretos de “Nueva Planta” y el gobierno de la orden de Montesa», a FERNÁNDEZ ALBALADEJO, P.; ORTEGA LÓPEZ M. (1995). *Antiguo régimen y liberalismo: homenaje a Miguel Artola*, vol. III. Madrid: Alianza Editorial, p. 43-45.

45 Numeració segons la base de dades *Manuscrits catalans de l'Edat Moderna* (MCEM 315), que dona una descripció del manuscrit.

46 QUEROL COLL, Enric (2011). «Poetes i militars al Maestrat i als Ports a la Guerra de Successió». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, núm. 87.

1711» per Pere-Vicent Sabata, com ja hem dit. Enregistrem uns goigs i una oració paròdics, en català, contra el governador de Peníscola, Sancho de Echevarría, i, tot seguit, les mateixes composicions, en la mateixa llengua, aquesta vegada en favor del governador, com si l'autor hagués volgut compondre contraris, a mode d'exercici retòric. També hi trobem una quarteta i diverses dècimes castellanques en lloança del governador i, seguidament, unes altres dècimes en què s'escarneix el mateix personatge. Val a dir que la paròdia del Pare Nostre o d'altres oracions i textos religiosos fou un recurs molt comú de la propaganda política austriacista.⁴⁷ La composició 112, de to elogiós, va dedicada a Antonio Díaz, sergent major de Peníscola. Les 104-105 estan dedicades a la ciutat de Morella, ja recuperada per les armes de Felip V i al seu governador, el baró d'Iltre. Les 116-117 són uns «villanquitos» celebrant la caiguda de Barcelona, del 1714. És oportú ara repassar personatges, dates i fets bèl·lics per intentar ordenar aquesta sèrie de poemes, contextualitzar-los i mirar, així, de comprendre la seva gènesi.

Tornant als textos 107-111 que alternen un curiós discurs, ara difamatori i ara elogiós, contra el governador de Peníscola Sancho d'Echevarría, cal dir que aquest personatge era un dels herois del bàndol borbònic. Després de resistir bloquejat a Peníscola gairebé dos anys, amb l'arribada del duc d'Orleans i

47 ALABRÚS, Rosa Maria (2001). *Felip V i l'opinió dels catalans*. Lleida: Pagès Editors. ALCOBERRO Agustí. «Cantant les absoltes a Alberoni. Dos poemes clandestins de la resistència austriacista a Felip V (1719-1720)», a Miralles, Eulàlia; Solervicens, Josep (ed.). *El (re)descobrimient de l'Edat Moderna. Estudis en homenatge a Eulàlia Duran*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 240-241.

l'alliberament de la plaça, havia esdevingut, de facto, el governador del Maestrat. Echevarría, amb aires de tirà, passava ara comptes amb els austriacistes del territori, fent-los engarjolar i lliurant-los amb rescats abusius. Transcrivim l'oració que tanca els goigs paròdics de la composició (107):

Oració

Señor poderós,

rey de cel y terra,
que sou déu de pau
si el cristià no erra,
alsau ya la mà
desta cruel guerra
y a este gran pirata
que presos aferra,
y, just o no just,
de casa desterra,
fasau que allà dalt,
puix a tots aterra,
li rompen lo coll
en aquella serra
y no torne pus
en aquella terra.
Tu que vius y reynes
ab lo pare etern,
a este Sancho Pansa
y a tot son govern
en tots los diables
llansau a l'infern
per la eternitat
de sigles, Amén.

R[esposta]: Amén, Amén, Amén.

Un altre grup de poemes en català (84-85) corresponen a una «loa» per un ball parlat dedi-

cat a sant Vicent Ferrer, que es va celebrar a Sant Mateu, i els «dichos», o cobles en lloança del sant, que anaven recitant els dansaires. Com a curiositat, la darrera estrofa està destinada «per al que pugia dalt lo castell». És a dir, els balladors havien fet una construcció a la manera de les moixigangues, ben definida com a «castell», com es pot llegir a l'edició del poema que presentem més endavant.

Val a dir que la figura de Vicent Ferrer, icona de la religiositat popular, ha estat sempre lligada al valencià, des del punt de vista de la llengua literària, en les diferents expressions que el glossen o l'exalcen.

Finalment, és interessant també, des de diferents òptiques d'estudi, el poema intitulat «Romance burlesco para el día del regalo» (103), redactat en català, malgrat el títol, i que transcriu el discurs en vers recitat per un dels deixebles de Sabata en ocasió de la festa anual de l'Estudi de Gramàtica. Segons es llegeix al text, es tractava d'una tradició anual en què els estudiants feien un «present» al mestre —«una manzana ha de ser/ y no la de la discòrdia/, rebotida de pessetes/, destes de moneda nova»— i aquest els dona, en premi, tres dies de vacances. Fora lògic, per tant, que aquest discurs gratulatori, de to jocós i desenfadat, no fos obra del mestre, sinó dels mateixos alumnes que el festejaven. El declamador representa una mena de pastor que vol ingressar a l'escola. El personatge recorda, indefectiblement, els pastors que reciten lloes al sant.

Romance burlesco para el día del regalo

Déu gràcies, ave Maria!
Obriu, cap de greu, la porta!
Que jugam o fem creuetes?

[Al marge: «Entra»]

Que per lleu, que fa mal hora.
Però quina casa és esta 5
ahon lo meu cos se troba?
Assò em pareix una iglésia
o alguna hermita devota,
però miro a totes parts
de sacristans una flota, 10
y per a tants escolans
me pareix chica parròquia.
Què tal que fossen hebreus
y esta fos sinagoga?
Perquè així solen juntar-se 15
en Roma y en Llenguadoca.
Però no, no tenen traza
de juheus, és clara cosa,
perquè no veig a ningú
que tinga la barba rogia. 20
Si dehuen ser estudiants?
Juro a ños,⁴⁸ la traza en porta,
perquè tenen los llibrets
en les mans, que així en Mallorca,
en Sardeña y en Cicília 25
els he vist alguna volta.
Aquell que està en la cadira
És lo mestre que els amostra,
això és cert, no y pose ducte,
pues té vara y palmatòria. 30
Vull acostar-me a parlar-li,
si a fires, fora chacota,
y dir-li si vol mostrar-me
una poca de prosòdia,
perquè yo so inficionat 35
als versos y a la retòrica,
y em pareix que assí podré
estudiar a poca costa.

48 *Juro a ños*: eufemisme per l'expressió castellana «juro a Dios».

Señor mestre, <i>benedicite</i> , anem escusant parola, ⁴⁹	40	Señor mestre, corregut, parlant en ma llengua pròpia, vinc a dar-li este present en nom de tota esta escola.	65
si vuessia mercet té gust de admetre'm en esta escola me faria un gran favor, parlant sense cerimònia.		Perdone vuessia mercet, que gia veig que és cosa poca;	70
Supuesto me ha dit que sí,	45	admeta la voluntat y, abreviant, anem fora.	
Que vinga molt norabona, amics estudiants, teniu-me per vostre compatriota o per vostre deixeble,		Yo entre aquestos estudiants fas un cos des de esta hora y així, en nom de tots li dono	75
que tot ve a ser una cosa!	50	este regal, o memòria, però vostè me ha de dar la verga y la palmatòria, y de vacances tres dies,	
Y per a que tots entenguen que no és fàbula ni història lo que dich, perquè no so dels estudiants de la droga, ⁵⁰		que així és costum d'esta escola,	80
lo primer de tot, al mestre	55	com així ho tinch per entès, que no és la primera volta.	
vull donar-li una memòria, o un señal de agraïment, que per paga és cosa poca.		En assò ya ay amostrat tot lo que porto en la alforja,	
Què serà assò? Adivinau.		y així, estudiants, ¡Allelluya!,	85
Què? Ningú torna resposta?	60	assí pau y después glòria.	
Una manzana ha de ser, y no la de la discòrdia, ⁵¹ rebutida de pesetes d'estes de moneda nova. ⁵²			

49 *escusant parola*: 'anem al gra'.

50 *droga*: 'mentida' o 'enganyifa'. Per metonímia, 'estudiants de mala vida' (*Diccionario de autoridades*).

51 *manzana de la discòrdia*: fa referència al conegut relat mitològic en què la deessa Eris llançà una poma al banquet dels déus per a la dona més bella, la qual cosa originà una disputa entre Hera, Atena i Afrodita. El conflicte fou solucionat pel judici de Paris, però va provocar la guerra de Troia.

52 Les pessetes havien estat encunyades per l'arxiduc Carles d'Àustria a Catalunya durant la Guerra de Successió i després van córrer per tot Espanya. Segons *Autoridades* (1737), «es voz modernamente introducida».